

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/48/24-33>

Solmaz Cabbarova

Naxçıvan Dövlət Universiteti
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
<https://orcid.org/0000-0002-9975-1941>
scabbarli@yahoo.com

Nigar Babayeva

Naxçıvan Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0001-3969-0921>
nigarbabayeva210804@gmail.com

Gənclərin tərbiyəsində motivasiya və nizam-intizamın rolu

Xülasə

Motivasiya və nizam-intizam gənclərin xarakterinin, akademik uğurunun və ümumi şəxsi inkişafının formalaşmasında əsas rol oynayır. Motivasiya insanları məqsədlərinə doğru aparsa da, nizam-intizam onların söylərində davamlılığı və əzmkarlığı təmin edir. Bu iki amil arasındakı qarşılıqlı əlaqə ömürlük dəyərlərin aşılması, məsuliyyətin gücləndirilməsi və uğura yönəlmiş təkəkkürlərin formalaşdırılması üçün çox vacibdir. Bu məqalədə motivasiya və nizam-intizamın əhəmiyyəti, tələbələr üçün intizam qaydalarının tətbiqi, gənclərin tərbiyəsində onların kollektiv rolu araşdırılır. Tədqiqat həm psixoloji aspektləri, həm də pedaqoji yanaşmaları cəlb etməklə, motivasiya və nizam-intizamın müəllimlərin və cəmiyyətin birgə söyləri ilə necə formalaşdığını və gücləndirildiyini təhlil edir. Burada Naxçıvan Dövlət Universitetində və digər ali təhsil müəssisələrində təhsil alan və ya keçmiş tələbələr olan 110 iştirakçı arasında onlayn sorğuda verilən suallara cavabları nəzərdən keçirəcəyik. Məqalədə gənclərin bu iki komponentə münasibəti, onları motivasiya edən və nizam-intizamda saxlayan şeylərdən ətraflı bəhs edilir və bu potensialın müxtəlif amillərə necə təsir etdiyinə dair geniş şərh verilir. Sonda məqalə göstərir ki, motivasiya və nizam-intizamın birgə tətbiqi təkcə akademik qabiliyyətdə deyil, həm də şəxsi və sosial inkişafda mühüm rol oynayır. Təhsildə struktur və imkanların optimal balansı gələcəkdə uğurlu şəxsiyyətlərin formalaşması üçün əsas təməllərdən biridir.

Açar sözlər: *motivasiya, intizam, təhsil, tərbiyə, şəxsi inkişaf*

Solmaz Jabbarova

Nakhchivan State University
PhD in Pedagogy
<https://orcid.org/0000-0002-9975-1941>
scabbarli@yahoo.com

Nigar Babayeva

Nakhchivan State University
<https://orcid.org/0009-0001-3969-0921>
nigarbabayeva210804@gmail.com

The Role of Motivation and Discipline in the Upbringing of Young People

Abstract

Motivation and discipline play a key role in shaping the character, academic success and overall personal development of youth. While motivation drives individuals toward their goals, discipline ensures continuity and perseverance in their efforts. The interaction between these two factors is crucial for instilling lifelong values, strengthening responsibility, and fostering success-oriented

mindsets. This article examines the importance of motivation and discipline, the application of disciplinary rules for students, and their collective role in the upbringing of youth. By involving both psychological aspects and pedagogical approaches, the study analyzes how motivation and discipline are formed and enhanced through the joint efforts of teachers and society. We will review the responses to questions posed in an online survey conducted among 110 participants, current or former students at Nakhchivan State University and other higher education institutions. The article discusses in-depth the youth's attitudes towards these two components, what motivates them and what keeps them disciplined, providing a broad interpretation of how this potential responds to various factors. In conclusion, the article demonstrates that the combined application of motivation and discipline plays a significant role not only in academic ability but also in personal and social development. The optimal balance of structure and opportunities in education is one of the main foundations for the formation of successful individuals in the future.

Keywords: motivation, discipline, education, upbringing, personal development

Giriş

Gənclərin tərbiyəsi mürəkkəb və çoxşaxəli prosesdir, təşviq və dəstəyin balanslaşdırılmış birləşməsinə tələb edir. Motivasiya fərdləri uğura can atmağa ruhlandıran daxili qüvvə kimi çıxış etsə də, nizam-intizam (disiplin) ardıcılığı və nizamı qoruyan təməl struktur rolunu oynayır. Motivasiya olmasa, fərdlər öz istəklərini həyata keçirmək üçün həvəsdən məhrum ola bilər və nizam-intizam(disiplin) olmadan onların söyləri struktur və ardıcılıq olmadan formalaşar.

Diqqətin yayındırılması və xarici təzyiqlərin üstünlük təşkil etdiyi müasir cəmiyyətdə motivasiya və nizam-intizam(disiplin) arasında tarazlığı saxlamaq getdikcə daha çətinləşir. Təhsil sistemləri, valideyn rəhbərliyi və ictimai təsirlər hamısı gənc düşüncələrin formalaşmasına kömək edir. Bu məqalə bu iki vacib elementin əhəmiyyətini araşdırır, tələbələr üçün effektiv nizam-intizam qaydaları təqdim edir və məsuliyyətli və uğurlu gənc fərdlərin formalaşmasında onların kollektiv rolunu vurğulayır.

1. Motivasiya və intizam haqqında ümumi məlumat

Motivasiya fərdləri məqsədlərinə çatmaq üçün hərəkətə keçməyə məcbur edən psixoloji qüvvədir. Onu iki növə bölmək olar:

- **Daxili Motivasiya:** Daxili məmnuniyyət, maraq və şəxsi inkişafı idarə olunur.
- **Xarici Motivasiya:** Tanınma, qiymətlər və ya maliyyə stimulları kimi xarici mükafatlardan təsirlənir.

1. Gənc fərdlər tez-tez akademik və şəxsi işləri ilə məşğul olmaq üçün hər iki növ motivasiyanın birləşməsinə ehtiyac duyurlar. Bununla belə, daxili motivasiyanın gücləndirilməsi uzunmüddətli uğur üçün çox vacibdir, çünki bu, öz-özünə öyrənmə və əzmkarlığı təşviq edir. “Motivasiya insanların iş görməsini dəstəkləyən təhrikəddici psixoloji qüvvə olduğundan o, öyrənənlərin davranışlarını istiqamətləndirməklə onların fəaliyyətsizliyini aradan qaldırır”. (Tamara, n.d) Bu baxımdan, motivasiya yalnız məqsədə çatmaq üçün daxili bir güc deyil, eyni zamanda fərdin enerjisini yönləndirən və onun davranışını tənzimləyən mühüm mexanizmdir. Xüsusilə təhsil mühitində motivasiyalı şagirdlər qarşıya qoyulmuş tapşırıqlara daha həvəslə yanaşır, çətinliklər qarşısında təslim olmur və öz öyrənmə prosesinə daha çox cəlb olunurlar. Bununla yanaşı, motivasiyanın formalaşması və davamlı olması üçün tədris mühitində emosional təhlükəsizlik, fərdi təşəbbüslərin dəstəklənməsi və məqsədyönlü geribildirim kimi amillər də vacib rol oynayır. Müəllimlərin və valideynlərin motivasiyaedici yanaşmaları gənclərdə məsuliyyət hissini gücləndirir, onların potensialını ortaya çıxarır və sosial adaptasiyasına müsbət təsir göstərir.

İntizam (disiplin)

İntizam(disiplin) qaydalara, etik dəyərlərə və ictimai normalara riayət olunmasını təmin edən davranışa strukturlaşdırılmış yanaşmaya deyilir. Onu iki növə bölmək olar:

- **Özünü İntizam:** Xarici məcburiyyət olmadan öz davranışını tənzimləmək bacarığı.
- **Tətbiq olunan İntizam:** Məsuliyyət və nizam aşılamaq üçün valideynlər, müəllimlər və ya mentorlar kimi səlahiyyətli şəxslər tərəfindən tətbiq edilir.

Düzgün həyata keçirildikdə, nizam-intizam(disiplin) gənclərə şəxsi və peşəkar uğur üçün vacib olan zəhmətin dəyərini, vaxtın idarə edilməsini və qaydalara hörmət etməyi öyrədir.

Motivasiya və nizam-intizamın (disiplinin) əhəmiyyəti

Motivasiya və nizam-intizam (disiplin) həyatın müxtəlif sahələrində, xüsusən də gənclərin təhsili və şəxsi inkişafında bir-birini tamamlayır. Gorbunovs, Kapenieks və Cakula (5) görə, motivasiya və özünü intizam uğurun artırılmasının iki böyük balinasını təşkil edir. O. S Vixanski və A.İ. Naumov tərəfindən motivasiya fəaliyyət göstərən, işləyən bir insanı işə cəlb edən, bu fəaliyyətin sərhədləri və formalarını təyin edən və müəyyən məqsədlərə nail olmağa istiqamət verən daxili və xarici aparıcı qüvvələrinin birləşməsi olaraq nəzərdən keçirilir (Əliyev, 2023, s. 127).

Tədqiqat

Həvəsli və nizam-intizamlı olan tələbələrin dərslərində uğurlu olma ehtimalı daha yüksəkdir. Motivasiya onları iddialı akademik məqsədlər qoymağa təşviq edir, nizam-intizam (disiplin) isə onlara nail olmaq üçün strukturlaşdırılmış qaydalara əməl etməyi təmin edir.

Motivasiyanın olmaması, işlərimizi yerinə yetirməməyimizə səbəb olur. “Motivasiya insanların fəaliyyətə keçməsinə dəstəkləyən təhrikəddici psixoloji qüvvə olduğundan, o, öyrənənlərin davranışlarını istiqamətləndirir və fəaliyyətsizliyi aradan qaldırır” (İsgəndərova, 2018, s. 134).

Nizam-intizamın olmaması isə uyğunsuzluğa səbəb olur. “Nizam-intizam gənclərin məsuliyyətli şəxsiyyət kimi formalaşmasında, qaydalara riayət etmə bacarığının və özünüidarənin inkişafında mühüm rol oynayır” (Həsənova, 2023, s. 22).

Xarakter İnkişafı

Gənclər intizamlı hərəkətlərin köməyi ilə əzmkarlıq, məsuliyyət və dürüstlük kimi əsas xüsusiyyətləri inkişaf etdirirlər. Motivasiya onları şəxsi inkişafa nail olmaq üçün ruhlandırır, nizam-intizam(disiplin) isə onların etik standartları qoruyub saxlamasını və məqsədlərinə sistemli şəkildə çalışmasını təmin edir.

Həvəsləndirilmiş fərdlər həyata müsbət baxmağa meyillidirlər, halbuki nizam-intizam(disiplin) onlara çətinliklərin və uğursuzluqların öhdəsindən gəlməyə kömək edir. Gənclər özünü idarə etməyi və dözümlü olmağı öyrəndikdə, stress, narahatlıq və təzyiqi daha effektiv idarə edə bilirlər.

Motivasiya və nizam-intizamda (disiplində) güclü təməl, gəncləri yetkinlik üçün lazımı bacarıqlarla təmin edir. İstər ali təhsildə, istər karyerada, istərsə də şəxsi münasibətlərdə bu keyfiyyətlər onlara məsuliyyətləri və çətinlikləri uğurla həll etməyə kömək edir.

İntizam (disiplin) qaydaları öyrənmə və şəxsi inkişafı təşviq edən strukturlaşdırılmış mühit yaradır. Aşağıda həyata keçirilməli olduğumuz bəzi əsas qaydaları göstərək:

1. Tələbələr dərslər, dərslərdən sonrakı fəaliyyətlərə və istirahətə vaxt ayıran gündəlik cədvəl hazırlamağa təşviq edilməlidir. Vaxtın düzgün idarə edilməsi, işlərimizi yubatmanın, get-gəllərin qarşısını alır və məhsuldarlığı artırır. “Əslində öz hərəkətlərinin nizam-intizamını təfəkkürün intizamından başlamaq lazımdır” (Fernando, Luis, Manuel, Alexander, 2020, s. 219).

2. Müəllimlərə, valideynlərə və sinif yoldaşlarına hörmət harmonik təhsil mühiti üçün əsasdır. Şagirdlərə fəal dinləmənin, nəzakətli ünsiyyətin və qaydalara riayət etməyin vacibliyi öyrədilməlidir.

3. Tələbələr istər akademik, istərsə də davranış baxımından öz hərəkətlərinə görə cavabdeh olmalıdırlar. Onları öz səhvlərinə görə məsuliyyət daşımağa təşviq etmək, dürüstlük və yetkinliyi inkişaf etdirməyə kömək edir.

4. Qısamüddətli və uzunmüddətli məqsədlərin müəyyən edilməsi tələbələrin motivasiyalı və intizamlı (disiplinli) olmasına kömək edir. Pedaqoqlar və valideynlər onlara real məqsədlər qoymaqda və onların irəliləyişlərini izləməkdə kömək etməlidirlər.

5. Texnologiyanın hökm sürdüyü bir dövrdə həddindən artıq ekran vaxtı və sosial mediadan istifadə kimi diqqəti yayındıran amilləri məhdudlaşdırmaq vacibdir. Bəs bu vasitələrə aludəçilik haradan yaranır? İlk öncə bu sualı cavablandırmağa çalışaq. “Televiziya verilişlərini nəzarətsiz izləyən, kompüter oyunlarından zövq alan, sosial mediaya hədsiz həvəsi olan uşaqlar həyatlarında olan boşluğu doldurmaq üçün daha əlçatan vasitələrdən istifadə edirlər ki, bunlarda daimi internet şəbəkəsinə qoşulu olan multimediyə vasitələridir. Bir müddət sonra isə uşaq oynadığı kompüter oyunlarından, sosial şəbəkələrdə izlədiyi proqramlarından zövq alır, zaman keçdikcə bunlar onun

sevimli məşğuliyyətinə çevrilir və təbii olaraq uşaq bütün vaxtını ona sərf edir” (Cabbarova, 2021, s. 125).

Kiçik yaşlardan formalaşan bu aludəçiliyi, yaranmış boşluğu daha səmərəli vasitələrlə əvəzləşdirmək və tələbələrin diqqətini yayındırmayan təhsil mühitləri yaratmaqla diqqətli öyrənmə təcrübələrini həyata keçirməlidir.

6. Gənclərin tərbiyəsi təşviq, ruhlandırma, rəhbərlik, yönləndirmə və strukturlaşdırılmış nizam-intizamın(disiplinin) birləşməsinə tələb edir. Valideynlər, pedaqoqlar və cəmiyyət bu keyfiyyətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayırlar.

7. Valideynlər övladlarının davranış və rəftarlarını formalaşdıran əsas rol modelləri kimi çıxış edirlər. Dəstək və nizam-intizam(disiplin) arasında tarazlığı qorumaqla, onlar güclü dəyərləri aşılaya, məqsəd qoymağı təşviq edə və daxili motivasiyanı təmin edən mühit yarada bilirlər.

8. Müəllimlər strukturlaşdırılmış öyrənmə təcrübələri vasitəsilə tələbələrin motivasiyasına və nizam-intizamına(disiplinə) təsir göstərir. Tədris metodlarının cəlb edilməsi, aydın gözləntilər və müsbət möhkəmləndirmə motivasiyalı və nizam-intizamlı(disiplinli) sinif atmosferinə kömək edir. “Müəllim fənnə qarşı maraq oyatmaq, müsbət təlim motivasiyası yaratmaq, uşaqlarda fəal müstəqil fikir yarada bilmək və stimula yaratmaq qabiliyyətinə malik olmalıdır” (Kazım Karabekir, 2006, s. 118).

9. Mentorlar, icma liderləri və media da daxil olmaqla bütövlükdə cəmiyyət gənc fərdlərin perspektivlərini formalaşdırır. Təhsilə, etik davranışa və özünü təkmilləşdirməyə dəyər verən mədəniyyət gənclər arasında motivasiya və nizam-intizamı gücləndirir. “Böyüyən nəslin daşıyacağı mənəvi keyfiyyətlər-lə yanaşı, güclü ləyaqət eşqi, qüvvətli nizam-in-tizam da vacibdir. Nizam-intizam məqsədə nailolmağın aparıcı yoludur” (Orucova, 2019, s. 27).

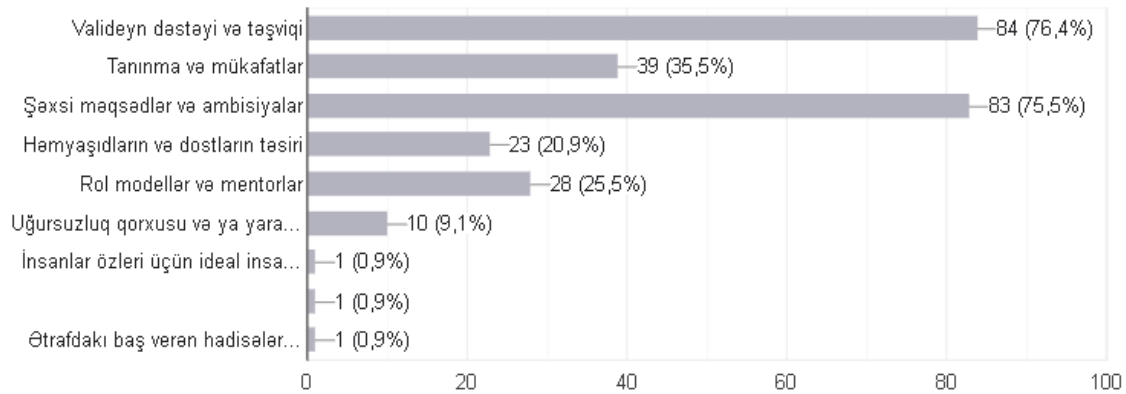
Tamara Willner “Motivation vs Discipline: the Yin and Yang of Health” adlı məqaləsində bildirir ki, məqsədlərə çatmaqda ən uğurlu insanlar həm daxili motivasiya, həm də intizamın birgə gücündən istifadə edirlər. Onun fikrincə, intizam(disiplin) insanın sağlam vərdişlər formalaşdırmasına kömək edir, lakin davamlı və real nəticələr əldə edən insanlar adətən həmin vərdişlərdən zövq alanlardır. Məhz bu amillərin vəhdəti uğurun açarıdır. Willner hesab edir ki, sağlam bir vərdiş seçərkən həmin fəaliyyətin insana necə zövq verəcəyini düşünmək vacibdir. Məsələn, əgər bir insan daha çox idman etmək istəyirsə, ona sevinc gətirən bir idman növünü seçməli və kiçik məqsədlər qoyaraq davamlı vərdişə çevirməlidir. O qeyd edir ki, zamanla bu fəaliyyət insanın fiziki və ruhi vəziyyətini yaxşılaşdırdığı üçün daxili motivasiya formalaşa bilər. Başqa sözlə, ilkin mərhələdə xarici motivasiya başlasa da, dayanmamaq və davamlı olmaq üçün daxili motivasiya ilə intizamın birlikdə olması vacibdir (Əliyev, 2018).

Fernando Claver və həmkarlarının araşdırmasına görə, Bədən Tərbiyəsi dərslərində şagirdlərin həm intizamlı davranışları, həm də akademik göstəriciləri **daxili motivasiya** ilə sıx əlaqəlidir. Bu motivasiya isə şagirdin özünü bacarıqlı, azad və sosial qəbul olunmuş hiss etməsi ilə formalaşır. Müəllimin **tapşırıq-yönlü mühiti** yaratması bu ehtiyacların qarşılanmasına kömək edir və nəticədə daha müsbət nəticələr əldə olunur (Hüseynzadə, Əzizova, Əliyev, Verdiyeva, 2021).

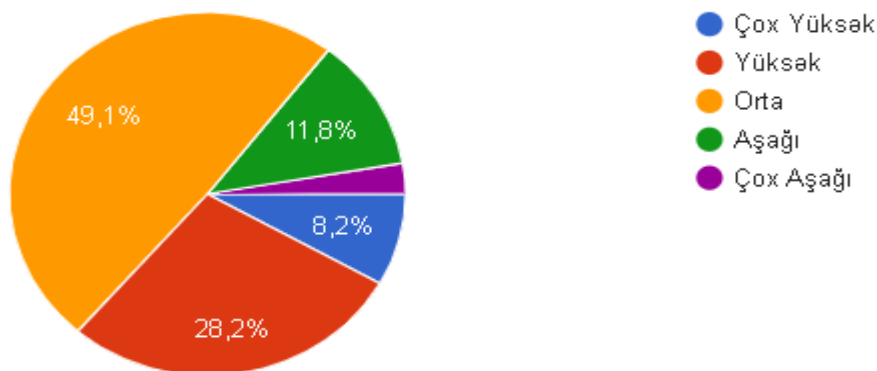
Əsasən Naxçıvan Dövlət Universitetində və digər universitetlərdə təhsil alan və yaxudda bitirmiş şəxslər arasında “Gənclərin tərbiyəsində motivasiya və nizam-intizamın (disiplinin) rolu” adlı online sorğu keçirildi. İştirakçıların rəylərinin köməyi ilə gənclərin tərbiyəsində motivasiya və nizam-intizamın (disiplinin) rolu haqqında daha dərin anlayış əldə edildi. Sorğuda motivasiya və nizam-intizam (disiplin) haqqında müxtəlif suallar soruşuldu. Sorğuda ümumilikdə 110 nəfər iştirak etdi onlardan 89(80,9 %) nəfəri qadın və 21(19,1%) nəfəri işə kişi idi. İştirakçıların 85,5%-i 17-22; 7,3%-i 23-26; 1,8%-i 31-35; 5,5%-i işə 36 yaş və üzəri yaşlarındadırlar və müxtəlif ixtisaslarda təhsil alırlar (Sadıqova, 2021).

Suallar və onlara verilmiş cavablar:

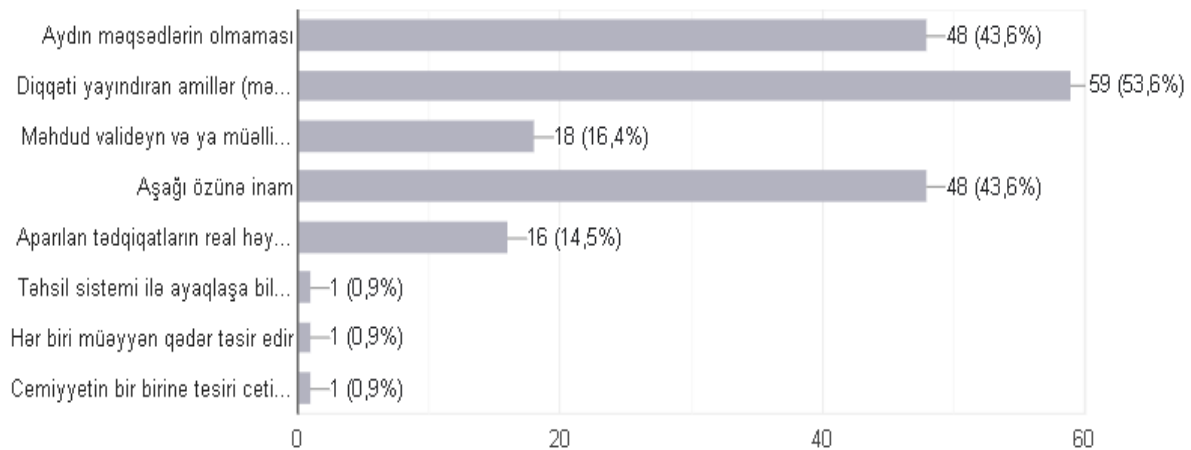
1. Gəncləri akademik və şəxsi inkişaflarında ən çox hansı amillər onları motivasiya edir?

2. Müasir gənclərin ümumi motivasiya səviyyəsini necə qiymətləndirərdiniz?

3. Gənclərin motivasiyasını sabit saxlamaqda ən böyük çətinliklər hansılardır?

4. Sizcə, gənclərdə motivasiyanı necə artırmaq olar?

- Gənclərə öz fikirlərini və hisslərini rahatlıqla ifadə etmək imkan verməklə, hədəf qoymağa təşviqlə, ilhamverici nümunələrin göstərilməsinə çox yer verməklə, uyğun şərait, pozitiv mühit yaratmaqla və s.

- Motivasiyanı mənəcə gənclərdə valideynlər və müəllimlər yaradır, çünki valideyn uşağı dəstəklədiyi zaman insan fərəhlənir, daha da yaxşı olmaq üçün çalışır. Müəllim bəzən aşağı qiymət yazdığı zaman mən sanki dərslərdən soyuyuram.

- Düşünürəm ki, məktəb dövrü ərzində müəyyən ixtisaslar üzrə tanıtımlar edilərsə və hər bir şəxs özünə uyğun peşəni seçə bilsə, bu gələcək üçün motivasiyanı artırmaqla. Bundan əlavə, könüllü fəaliyyətlər, təcrübə proqramları orta təhsil dövründə qismən məcburi hala gətirilərsə, həmin proqramlarda iştirak edən gənclər sonda nə isə öyrənib motivasiyalarını artırmaqla. Düşünürəm ki, sağlam rəqabət ortamı da gənclər üçün idealdır.

- Daha müasir yönlü vasitələrdən istifadə etməklə. Məsələn, sosial mediadan. Bəzən gənclər sosial şəbəkələrdə gördüyü trendləri müəllimləri ilə birlikdə etmək istəyir. Amma ki, müəllimlərin buna münasibəti tərs olur. Əgər müəllimlər də sosial mediadan istifadə edib uşaqlarla belə məsələlər haqqında danışsa (dərs prosesini bölməyəcək şəkildə), bu metod daha yaxşı olar. Hətta gənclərə sosial mediadan düzgün istifadəni belə öyrətsələr və sosial mediadakı bəzi şeylərdən uşaqları çəkindirsələr, bu daha da əla olar.

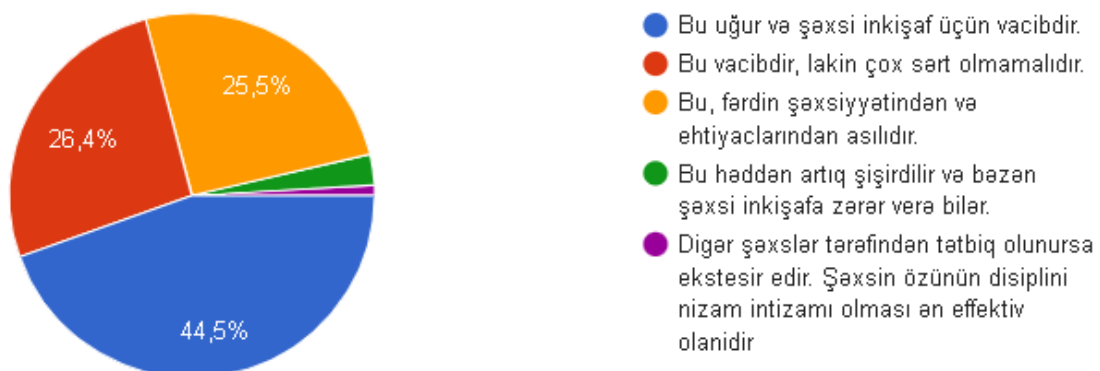
- Motivasiyanın olması üçün əvvəlcə qarşıya məqsəd qoyulmalıdır, özünə inam olmalıdır. Ancaq tək bu da kifayət deyil, belə ki, dəstək də şərtidir. Bir tələbə olaraq düşünürəm ki, çoxlu dərslərin verilməsi, müəllimlərin düşünməməsi, dəstək olmaması motivasiyamızı yetəri qədər azaldır.

Gənclərdə motivasiyanın formalaşdırılması və artırılması üçün onların öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə edə biləcəkləri təhlükəsiz və dəstəkləyici mühitin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəyyən məqsəd və gələcəyə dair hədəflərin qoyulması, eləcə də bu istiqamətdə gənclərin istiqamətləndirilməsi onların daxili təşəbbüsünü gücləndirir.

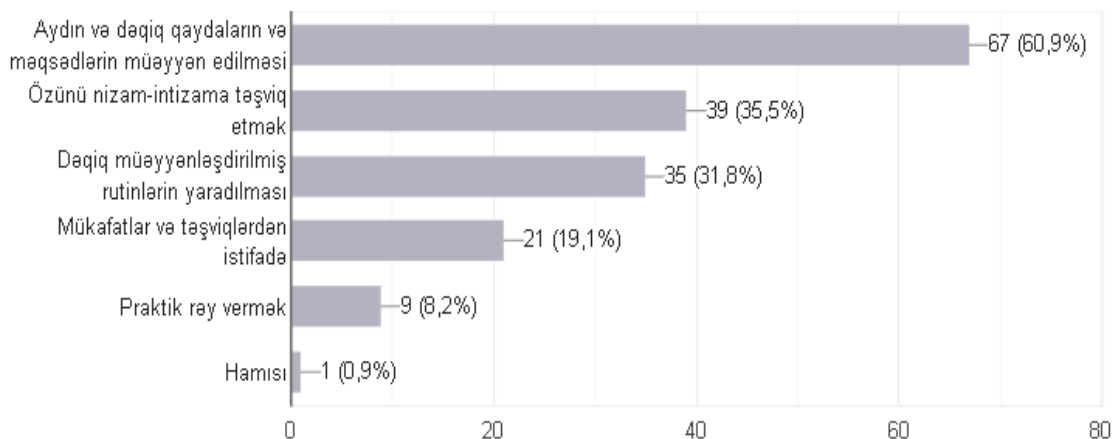
Validəynlərin və müəllimlərin davamlı dəstəyi, obyektiv və anlayışlı yanaşması gənclərin özünə inam hissini artırır. İxtisas və peşə sahələri üzrə tanıtımların təşkili, könüllü fəaliyyətlərdə iştirak və təcrübə proqramlarına cəlb olunma da motivasiya üzərində müsbət təsir göstərən amillərdəndir.

Bundan əlavə, sosial mediadan təlim-tərbiyə məqsədi ilə düzgün və məqsədyönlü şəkildə istifadə edilməsi, gənclərin maraq dairəsinə uyğun müasir metodların tətbiqi, həmçinin sağlam rəqabət şəraitinin yaradılması onların fərdi inkişafına və davamlı motivasiyasına töhfə verir. "Motivasiya, fərdlərə qarşı necə davranıldığıyla və fərdlərin etdikləri iş haqqında nələr hiss etdikləri ilə əlaqəlidir" (Mazilkina, 2006).

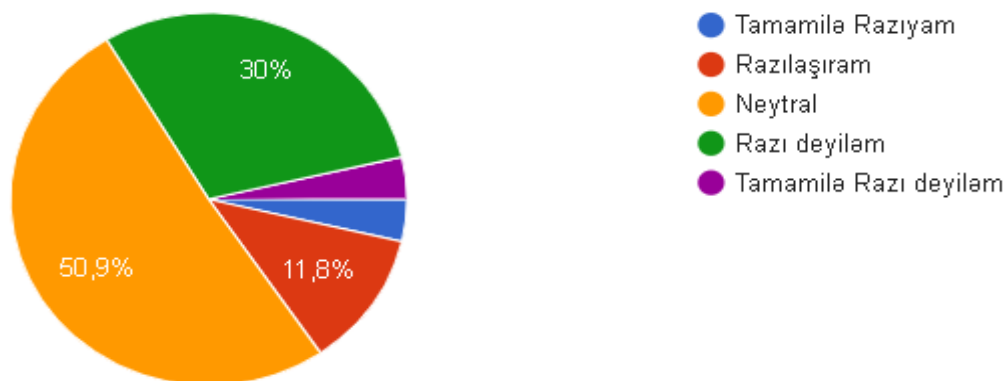
5. Aşağıdakılardan hansı sizin nizam-intizamla (disiplin) bağlı fikirlərinizi daha yaxşı təsvir edir ?

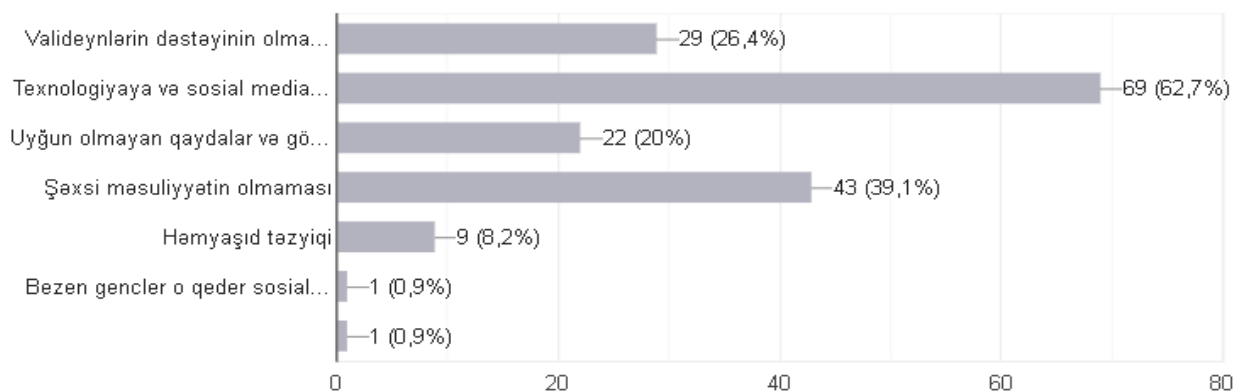
6. Sizcə gənclər üçün hansı intizam intizam (disiplin) üsulları daha effektivdir?

7. İndiki gənclər əvvəlki nəsillərlə müqayisədə nizam-intizama (disiplinə) əməl etmirlər.

8. Gənclər arasında nizam-intizamın (disiplinin) qorunmasında ən böyük çətinliklər hansılardır?

9. Gənclərə nizam-intizamı (disiplini) necə daha effektiv aşılamaq olar? (açıq)

- Sözlərdən, məsləhətdən çox davranışlarla nümunə olaraq, disiplinin məsuliyyətli olmağın nəticəsi olduğunu vurğulamaqla, disiplini cəza kimi deyil, öz hədəfinə aparan yol kimi aşılamaqla və s.

- Onları başa salaraq, əsasən də valideynlərin izah etməsi daha yaxşı olar. Valideyn övladına aşılmalıdır ki, intizamsızlıq sənin gələcəyin üçün yaxşı bir şey deyil. Mən valideynlərimə hər zaman minnətdarlığımı bildirirəm ki, mənə nizamlı-intizamlı böyüdüblər.

- Hər şeydən öncə şəxsiyyət formalaşarkən valideynin göstərişləri önəmlidir. Təbii olaraq, disiplinsiz valideyn disiplinsiz gənc deməkdir. İlk növbədə valideyn özü nizam-intizama diqqət yetirməli və öz övladına da bunu aşılmalıdır. Ancaq bunu aşılaraq sərt formada etmək olmaz. Nümunələr göstərmək olar: hər hansısa bir idman, musiqi, elm və digər sahələrdə uğur qazanmış insanların uğura gedən yolda disiplinin önəmini izah etməsi kimi. Bundan əlavə, ev şəraitində valideyn öz övladına kiçik tapşırıqlar versə, psixoloji olaraq uşaq o tapşırığı etməkdə özünü məsuliyyətli biləcək və beləliklə həm məsuliyyət, həm də disiplin formalaşacaq.

- Aydın qaydaların və gözləntilərin müəyyənləşdirilməsi, müəyyən dəyərlərin və əxlaqın təbliği, müsbət rol modellərinin təqdim edilməsi və təcrübələrin bölüşdürülməsi və s.

- Disiplin nəticəsində, nizam-intizam olduqda əldə edəcəkləri müvəqqəti çətinlikdən əldə olunan nəticəyə görə.

- Disiplin, nizam-intizam anlayışı insandan insana dəyişir. Dəqiq deyə bilmərəm.

- Uğursuzluqdan sonra yarana biləcək nəticələri izah edərək.

- Müasir texnologiyadan uzaq durmaq və qarşısına məqsəd qoymağı aşılamaq.

- Əgər aşılaman bir müəllimdirsə, öz həyatındakı düzgün nizam-intizamından, təcrübələrindən bəhs edə bilər.

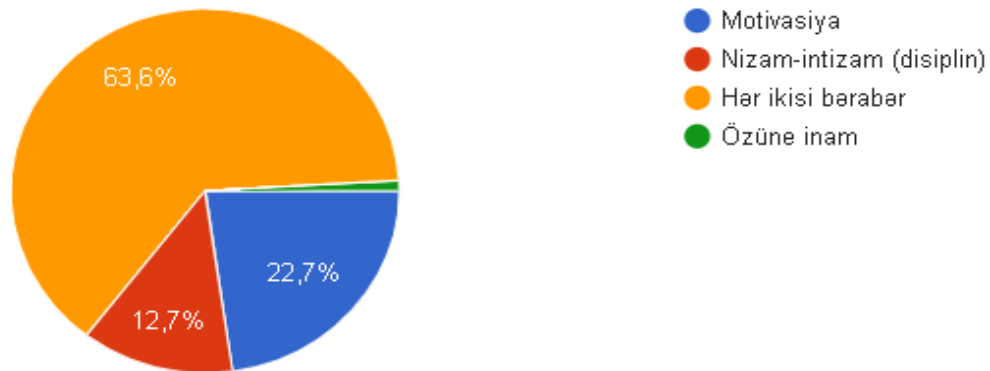
- Öz planlarını qurmağa imkan verin – bu, ona nəzarət hissi və məsuliyyət qazandırır.

- Motivasiyanın keçici olduğunu, yalnız disiplinin lazım olduğunu başa salaraq ola bilər, çünki əksər gənclərin bəhanəsi motivasiyanın olmamasıdır.

- Uyğun qaydalar tətbiq edilsə və dəstək olunsə, nizam-intizam effektiv olacaq.

Açıq suallara verilmiş cavablar əsasında aparılan təhlil göstərir ki, gənclərə nizam-intizamı aşılamaq üçün tək cəza deyil, real davranış və şəxsi nümunə ilə təsir göstərmək daha effektivdir. Respondentlərin əksəriyyəti qeyd edir ki, disiplin bir cəza vasitəsi yox, məsuliyyətli həyat tərzinin ayrılmaz hissəsi kimi təqdim edilməlidir. Bu yanaşma gənclərin intizamı daxili motivasiya ilə qəbul etməsinə şərait yaradır.

10. Uğur üçün hansının daha vacib olduğuna inanırsınız?

11. Sizcə, valideynlər və pedaqoqlar gənclərin tərbiyəsində motivasiya və nizam-intizamı necə balanslaşdırırlar? (açıq)

- Sevgi və nəzarəti balanslaşdıraraq. Bunu "etməlisən" deyil, "niyə etməlisən" deyib izahını verərək, motivasiya verərək, dəstək olaraq, özünə inam yaradaraq və s.

- Onlara dəstək olaraq, qərarlarını dinləyərək. Mənim qərarım səhv ola bilər, amma valideynim, müəllimim məni başa salaraq doğru yolu göstərməlidir. Mən bəzən səhv hərəkətlər edirəm. Amma atam-anam məni elə gözəl başa salır ki, o səhvi etdiyimə utanıram. Və çox sevinirəm ki, atam-anam mənə güvənir.

- Dərs zamanı müəyyən yarışlar keçirilə və yarışın sonunda uşaqlar mükafatlandırılırlar. Yarış uşaqda disiplin, mükafat isə motivasiya hissi yaradacaq.

- Əvvəldə də qeyd etdiyim kimi bu şəxsin özündən asılıdır. Bəzən valideynlər, yaxud müəllimlər qarşısındakının bir şəxs olduğunu unuda bilər, onların fikirlərinə sayğı ilə yanaşmır. Əgər gənclər "əşi onların qanı dəlidir" kimi yox, həqiqətən də fikirlərinə hörmətlə yanaşılan fərd kimi qəbul edilsə, onlarda məsuliyyət artır və bunu özləri balanslaşdırırlar.

- Gəncləri düzgün yönləndirmə və düzgün üsullarla ünsiyyət quraraq, anlayaraq, empatiya quraraq – insandan insana görə dəyişir.

- Motivasiya baxımından yaxınlaşsaq, mənə gənclərin öz istəklərinə nail olması üçün onları daim dəstəkləmək başlıca götürülə bilər. Hər bir valideyn öz uşağına hər zaman arxasında ona dəstək verəcəyini hiss etdirməlidir. Nizam-intizam baxımından isə qatı nizam heç nəyin həll yolu deyil. Daha humanist davranıb sərt olmayan nizam-intizam isə həll yoludur.

- Burada valideyn və pedaqoq təsiri əlbəttə ki, var. Amma eyni pedaqoq eyni auditoriyada digər gənclərdə eyni təsiri göstərir. Buna görə də nə qədər təsirli olsa da, gəncin özündə də buna maraq və iradə olmalıdır.

- Gəncləri davranışa və öyrənməyə təşviq etmək üçün motivasiya çox önəmlidir. Əgər gənc niyə nizam-intizamlı olmalı olduğunu anlayırsa, bu davranışı daxildən qəbul edəcək.

- Valideynlər və pedaqoqlar motivasiya ilə nizam-intizamı balanslaşdırmaq üçün qaydaları anlayışla izah etməli, gənclərə məsuliyyət verməli və onları fərdi yanaşma ilə tanımalıdırlar. Eyni zamanda nümunə olmaq və daxili motivasiyanı gücləndirmək də bu balansda əsas rol oynayır.

- Gənclər çox vaxt gördüklərini təkrar edirlər, deyilənləri yox. Əgər valideynlər, müəllimlər və ya mentorlar intizamlıdırsa, gənclər də bu davranışı təqlid etməyə meylli olar.

- İlk olaraq müəllimlər və valideynlər ciddiyyət və qayğıkeşliyi balanslaşdırırlar, beləliklə gənclərdə motivasiya və disiplini balanslaşdırırlar.

- Aydın və realistik gözləntilərin qoyulması, pozitiv dəstək və qayğı mühitinin yaradılması, müəyyən dəyərlərin və davranış modellərinin təqdim edilməsi və s.

Valideynlər və pedaqoqlar gənclərin tərbiyəsində motivasiya ilə nizam-intizamı balanslaşdırmaq üçün sevgi və nəzarəti, sərbəstlik və məsuliyyəti, anlayış və qaydanı uyğun şəkildə birləşdirməlidirlər. Motivasiya və nizam-intizam bir-birini tamamlayan amillərdir. Onlar düzgün psixoloji və pedaqoji yanaşma ilə birlikdə tətbiq olunduqda, gənclərdə məsuliyyət, özünə inam və davamlı inkişaf üçün şərait yaradır (Cəbrayilova, 2021).

12. Gənclərin motivasiyasını və nizam-intizamını yüksəltmək üçün əlavə hansı tövsiyələriniz var? (açıq)

- Motivasiya üçün gələcəyini düşünüb hərəkət etməyi tövsiyə edirəm. Nizam-intizamda insanın özünə qalıb. Amma başqalarıyla özünü müqayisə etməməli olduqlarını unutmasınlar.

- Onlar bu işi bacaracaqlarına dair inamı aşılamaqla, bacarmasa belə səhvlərini öyrənib yenidən edə biləcəklərini öyrətməklə.

- Özlərini yüksək nailiyyətləri, uğurları olan insanlarla müqayisə etmək lazımdır. Hamı eynidir. Başqası bacara bilirsə, biz də bacara bilirik.

- Əlimizdə gənclərə çatacaq vasitələrdən istifadə edə bilirik, məsələn - Sosial media (fikir yayınlığı səbəbi olaraq deyil, kömək göstərəcək vasitə olaraq), universitetlərdə tələbələrle iş şöbəində xüsusi şəxslərin köməyi ilə...

- Gənclərlə açıq havada qarşılıqlı danışmalar aparılmalı, fikirlərini öyrənməli, gənclərin gələcəklərini daha yaşanıla bilər hala gətirmək üçün disiplinin və motivasiyanın önəmi haqda məlumatlandırılmalıdır.

- Gündəlik rejim və zamanın düzgün bölüşdürülməsi disiplini gücləndirir.

- Sosial mediadan lazım olduğunda istifadə etməli, qarşılarına məqsəd qoymaları və özünəinamlarını artırmalarını məsləhət görürəm.

- Gənclərin motivasiya və intizamını artırmaq üçün aydın məqsədlər qoymaq, müsbət rəy vermək, zamanın düzgün idarəsini öyrətmək və maraqlarını dəstəkləmək vacibdir. Pozitiv mühit isə bu prosesin əsas dayaqdır.

- Təvsiyələr verməklə, gündəlik cədvəl tutmaqla, telefondan və əlavə cihazlardan bir az aralı tutmaqla.

- Hər şeyin mükəmməl olmasını tələb etmədən, çalışmaq və səylə irəliləmək daha önəmlidir.

- Fərsət tapdıqca nə üçün yaşadıklarını düşünsünlər, bəlkə işlərə bir az daha ciddi yanaşa bilərlər.

- Gənclərə fərdi yanaşmaqla.

- Gənclərə qarşı qoyulan qayda-qanunlara əməl etməlidirlər və bu qaydalara uymalarının vacibliyini anlamalıdırlar. Bəzən gənclər elə zənn edirlər ki, bu qaydalar onları sıxmaq üçündür, amma mənəcə əksinə – onların nizam-intizamlı (disiplinli) olmaları üçündür.

- Cəmiyyətimiz hal-hazırda elə bir vəziyyətdədir ki, insanlar bir-birlərini dinləmirlər – gənclərin fikirlərini, arzularını, ideyalarını və s. Bunun üçün nə ədəbiyyatımız, nə incəsənətimiz, nə texnikamız yetərli olmadığını düşünürəm. "Bacarmırsan" ifadəsindən tez-tez istifadə edirlər. 30 faiz bu sözlərin onun fikirlərinə təsir etməyinə imkan vermir, çalışır. Digər 70 faiz isə özünəinamını itirir, "bacarmayacağam" qorxusu yaranır, "birdən alınmaz" deyər düşünür və işə başlamaqdan çəkinir. Disiplin üçün birinci məqsəd, ikinci idə motivasiya lazımdır. Əgər güclü motivasiyası olsa, o məqsədə çatmaq üçün hər şeyi edəcək.

- İnnovativ təhsil alətlərinin istifadəsi, fərdi bacarıqların və inkişafın mərkəzləşdirilməsi, psixoloji dəstək və özünüinqlabın inkişafı, sosial və komanda fəaliyyətlərinin gücləndirilməsi, konstruktiv rəylərin verilməsi və davamlı əlaqə və s.

Motivasiya və nizam-intizam bir-birini tamamlayan və gəncin şəxsiyyətinin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayan iki əsas amildir. Bu iki komponentin gücləndirilməsi üçün empatiya, dəstək, planlılıq və müasir yanaşmaların vəhdəti vacibdir. Gənclərə imkan verilməlidir ki, öz potensiallarını tanınsınlar, öz məqsədlərinə doğru inamla və intizamla irəliləsinlər.

Nəticə

Nəticə olaraq bu araşdırma göstərdi ki, motivasiya və nizam-intizam gənclərin tərbiyəsində ayrılmaz və əlaqəli elementlərdir. Motivasiya gənclərin daxili istəklərini oyadır, onları hərəkətə gətirir və həyat fəaliyyətlərini müəyyən edir. “İşin başlanğıcında daxili motivasiyanın formalaşmasına xüsusi fikir vermək lazımdır. Daxili motivasiya elə psixoloji halətdir ki, şəxs bilavasitə özünün fəaliyyətindən həzz almağa başlayır”. (Kərimova, 2003, s. 187)

Sorğu nəticəsində əldə edilən məlumatlar göstərdi ki, gənclər motivasiyaya əsaslanan amillər kimi dəstək, məqsəd və nümunəvi davranışı qeyd ediblər. Eyni zamanda nizam-intizamın aşılınması təkcə mexanizm kimi deyil, həm də sistemli şəkildə özünü hazırlamaq üsulu kimi daha səmərəli nəticələr verir. Valideynlərin, müəllimlərin və məsul şəxslərin məsuliyyətli, empatik və şəffaf yanaşması gənclərdə bu iki dəyərin tarazlı inkişafını təmin edir.

Bu inkişaf təhsil sistemlərində motivasiya və nizam-intizamın birgə inkişafı, gələcək nəslin daha məsuliyyətli, məqsədyönlü və dözümlü şəxsiyyət kimi yetişməsi üçün vacibdir. Bu prosesdə təkcə fərdi ailə səyləri deyil, həm də ailənin, təhsil müəssisəsinin, cəmiyyətin formalaşdığı mühit də həlledici rol oynayır. Gənclər üçün daxili motivasiyanı gücləndirən, seçim azadlığını tanıyan, qaydaları izah edən mühit yaradılmalıdır.

Bu xüsusiyyətlərin effektiv şəkildə inkişaf etdirilməsi üçün valideynlər, müəllimlər və cəmiyyətin dəstəyi vacibdir. Valideynlər övladlarını öz maraqlarını araşdırmağa həvəsləndirə, eyni zamanda aydın gözləntilər təyin edə bilərlər. Cəmiyyət də müsbət rol modelləri və yaxşı dəyərləri gücləndirən imkanlar təklif etməklə öz rolunu oynayır.

Ədəbiyyat

1. Cabbarova, S. (2021). Beşyaşlıların məktəb təliminə hazırlığında multimediyə vasitələrindən istifadənin yolları. Naxçıvan Dövlət Universiteti. Elmi Əsərlər, (1)110, 124–126. <https://www.researchgate.net/publication/390597039>
2. Cəbrayilova, R. (2021). Əcnəbi tələbələrə Azərbaycan dilini mənimsəməsinin sosial-psixoloji aspektləri [Avtoreferat, fəlsəfə doktoru dissertasiyası, Azərbaycan Respublikası].
3. Əliyev, M. (2018). Təhsildə tərbiyə və intizam məsələləri. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
4. Əliyev, P. B. (2023). Tərbiyə işinin təşkilinin nəzəriyyəsi və metodikası (Dərs vəsaiti). Bakı: CN Poligrafiya.
5. Fernando, C., Luis, M. M., Manuel, C., & Alexander, G. (2020). Motivation, discipline, and academic performance in physical education: A holistic approach from achievement goal and self-determination theories. PubMed. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32903702/>
6. Həsənova, A. M. (2023). Motivasiya və onun təlim prosesində rolu. Magistrant Pedaqoji-psixoloji Elmlər, 2(8), 132–136.
7. Hüseynzadə, R., Əzizova, Z., Əliyev, S., & Verdiyeva, Ü. (2021). Pedaqogika. Bakı: Mütərcim.
8. İsgəndərova, S. (2018). Tədris prosesində motivasiya sahəsinin idarə olunmasının psixoloji xüsusiyyətləri. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərləri, 85(3).
9. Kazım Karabekir. (2006). Eğitim Fakültesi Dergisi, (13).
10. Kərimova, G. (2003). Milli şüur anlayışı və məktəblilərdə onun formalaşdırılmasına dair. Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu. Elmi Əsərlər, (3), 26–30.
11. Mazilkina, Ye. I. (2006). Upravleniye konkurentosposobnost'yu. Menedzhment v Rossii i Zarubezhom, (5).
12. Orucova, N. (2019). Təhsildə motivasiya – şagirdlərin öyrənməyə cəlb olunması. <https://aqreqator.az/az/cemiyyet/3389083>
13. Sadıqova, F. (2021). Təhsildə motivasiya və özünəinamın formalaşdırılması. Azərbaycan Məktəbi, (3).
14. Tamara, W. (n.d.). Motivation vs discipline: The yin and yang of health. Second Nature. <https://www.secondnature.io/us/guides/mind/motivation/motivation-vs-discipline>

Daxil oldu: 27.03.2025

Qəbul edildi: 25.05.2025